

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артюхина А.И. Образовательная среда высшего учебного заведения как педагогический феномен: монография. Волгоград: ВолГМУ, 2006. 237 с.
2. Скрипченко О.В., Волинська Л.В., Огороднійчук З.В. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. К.: Просвіта, 2001. 416 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне: Волинські береги, 2011. 552 с.
4. Калмыкова З.И. Продуктивное мышление как основа обучаемости. М.: Педагогика, 1981. С. 176–183.
5. Кочетов А.И. Педагогическое исследование. М.: Просвещение, 1998. 72с.
6. Лернер И.Я. Развитие мышления учащихся в процессе обучения истории. М.: Просвещение, 1982. 191 с.
7. Тура Ю.О. Науково-дослідна робота в закладах освіти: метод. посіб. Тернопіль: АСТОН, 2001. 140с.
8. Образцов П. URL: <http://www.pavelobraztsov.narod.ru/referats2.htm>
9. Петухова А.В., Холина Л.И. Создание профессионально ориентированной образовательной среды в техническом вузе (на примере инженерно-графической подготовки). Новосибирск: Изд-во СГУПС, 2013. 175 с.
10. Романишина Л.М., Хмеляр І.М., Лукашук М.М. Формування ключових компетентностей майбутніх фахівців у процесі навчання в медичному коледжі. Наукові записки ТНПУ ім. Гнатюка: Педагогіка. 2011. № 2. С. 71–78.
11. Седова И.В. Формирование основ информационно-аналитической культуры бакалавров экономики в вузе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. М., 2012. 195 с.
12. Сулим-Карлір І.Ф. Педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи в процесі вивчення іноземних мов студентами економічних спеціальностей. Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки. Вип. 52. 2012. С. 92–95.
13. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / уклад. О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. К.: Довіра, 2006. 789 с.
14. Сучасний тлумачний словник української мови: 1000 000 слів / за заг. ред. В.В. Дубічинського. Х.: Школа, 2008. 1008 с.
15. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник. Харків: Прапор, 2004. 604 с.

УДК 378.4.013 – 047.22

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Закаулова Ю.В., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри іноземних мов

Національний університет «Львівська політехніка»

Гаврилюк М.В., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри іноземних мов

Національний університет «Львівська політехніка»

Метою цього дослідження є питання розвитку професійної компетентності педагога у системі університетської освіти. Компетентність розглядаємо як комплексне поняття, отже, особливу увагу приділяємо її складовим частинам – компетентностям, опанування яких дозволяє говорити про остаточне становлення професійних та особистісних якостей викладача. Розкрито значення таких понять, як «професійна компетентність викладача» й «професіоналізм викладача», що базується на готовності слідувати поставленій меті й вмінні її досягти. Особливу увагу приділяємо визначенню компетентного педагога та, безпосередньо пов'язаним із цим поняттям педагогічної етики, педагогічної відповідальності, професійної етики, етики стосунків між викладачем і студентом та розвитку.

Ключові слова: педагогічна компетентність, професійна компетентність, компетентності, професіоналізм, компетентний педагог, педагогічна етика, професійна етика.

Целью исследования является вопрос развития профессиональной компетентности педагога в системе университетского образования. Компетентность рассматриваем как комплексное понятие, а значит, особенное внимание уделяем её составляющим – компетентностям, овладение которыми позволяет говорить о становлении профессиональных и личностных качеств педагога. Приведено различие между понятиями «профессиональная компетентность преподавателя» и «профессионализм педагога». Последнее обусловлено готовностью и умением достичь поставленной цели. Особенное внимание обращаем на определение компетентного педагога и прямо связанные с ним понятия педагогической этики, педагогической ответственности, профессиональной этики, этики нормативных отношений между преподавателем и студентом и развитию.

Ключевые слова: педагогическая компетентность, профессиональная компетентность, компетентности, профессионализм, компетентный педагог, педагогическая этика, профессиональная этика.

Zakaulova Yu. V., Havryliuk M. V. PROFESSIONAL COMPETENCE OF A TEACHER IN THE FRAMES OF TERTIARY EDUCATION

The research is aimed at forming and developing competence of a teacher in the frames of tertiary education system. Competence of a teacher is considered to be a complex notion, thus, close attention is paid to its components – competencies, the presence of which manifests the critical personal and professional development of a teacher. The paper also gives the difference between the concepts of teacher's competence and professionalism based both, on the desire to follow these goals and the ability to fulfill them. Furthermore, close attention is paid to the definition of a competent teacher directly related to the notions of pedagogical ethics, pedagogical objectiveness, ethics in relations between a teacher and a student, and development.

Key words: *pedagogical competence, professional competence, competencies, professionalism, competent teacher, pedagogical ethics, professional ethics.*

Постановка проблеми. Сучасна вища школа і система вищої освіти визначає такі цілі: забезпечити своїх випускників необхідним багажем знань зі спеціальності, як практичних, так і теоретичних; підготувати компетентних спеціалістів, що означає розвиток у студентів вміння раціонально використовувати ці знання, тобто працювати на результат; бути відповідальним за процес і можливі результати роботи, аналізувати помилки, знаходити компроміси, не зупинятися на шляху до визначеної мети, безперервно розвиватися у професійному й особистісному плані. Надважливу роль серед навичок сучасного професіонала відіграє володіння кількома іноземними мовами. У час стрімкого розвитку високих технологій знання мов передбачає здатність спеціаліста ефективно використовувати їх у робочому процесі у будь-якій сфері діяльності.

Значущим фактором є інтеграція системи освіти, відображена у міжнародних програмах співпраці й обміну серед викладачів і серед студентів з університетів усього світу, у проведенні курсів підвищення кваліфікації та соціального розвитку в межах системи неперервної освіти. Саме в цьому разі знання іноземної мови відкриває шлях до співпраці, що заснована на взаєморозумінні, здатності вільно засвоювати необхідну інформацію, ділитися науково-педагогічним досвідом.

Виклад основного матеріалу. Безпосереднім чинником, стимулом і важелем для формування у студента вищезгаданих якостей є педагог, викладач. На нашу думку, слово «педагог» має значно ширше значення, ніж слово «викладач». Провідна функція викладача (за визначенням) полягає у спробі донести матеріал до слухача – студента. Вочевидь, адекватність і ефективність передачі інформації і бажання студента засвоїти її залежить не лише від її наповнення, голосових якостей викладача чи наполегливого її викладення. На перше місце виходять особистісні характеристики викладача-професіонала. Ось коли викладач стає педагогом. Він виконує едукативну

функцію, яка полягає не тільки в тому, щоб навчити, а й у тому, щоб виховати.

Роль викладача у сучасній системі вищої освіти розвивається від ролі звичайного інформатора, джерела знань, наставника до ролі вправного керівника, колеги, мудрого радника, основне завдання якого полягає у передачі досвіду наступним поколінням, у тому, щоб навчити предмету і навчити любити цей предмет, організувати педагогічний процес, беручи до уваги соціально-психологічний і особистий досвід своїх студентів, релігійні та культурні аспекти їхнього виховання, те, які цілі вони визначають, розпочинаючи опанування тієї чи іншої спеціальності, допомогти визначити пріоритети відповідно до педагогічних цілей, вдосконалити методи викладання й аналізувати свою роботу й роботу студента відповідно. Вищеперераховані характеристики безпосередньо пов'язані з поняттям педагогічної компетентності як обов'язкової складової частини моделі сучасного педагога. Така модель, на нашу думку, є необхідним підґрунтям для формування компетентності студента, оскільки, наслідуючи позитивний досвід і прагнучи до чітко визначеної мети, поставленої викладачем у межах навчального процесу, студент має змогу переглянути та вдосконалити необхідний набір компетентностей, що дозволяють говорити про модель сучасного компетентного студента.

Вивчаючи питання педагогічної компетентності, необхідно брати до уваги той факт, що це поняття комплексне, яке варто розглядати у зв'язку з багатьма його складовими частинами, серед яких: педагогічна етика, дослідницька етика, професійні знання, відлагоджена вербальна комунікація тощо. Проте педагогічна компетентність не передбачає лише потужний обсяг знань із предмета. Більш вагомим аспектом педагогічної компетентності є здатність застосувати альтернативні методи й технології викладання предмета [4], що вимагає від викладача критичного ставлення до своєї професійної діяльності в аудиторії, можливості розвитку нових «шляхів до

серця» слухача, визначення чітких цілей освітнього процесу й оптимізації методів для досягнення поставленої мети.

Не викликає сумніву той факт, що результативність педагогічного процесу залежить від високої майстерності викладача, його професіоналізму й бажання поділитися своїм досвідом зі слухачами. Актуальність вивчення питання педагогічної компетентності у зв'язку з формуванням студентської компетентності у системі вищої освіти зумовлена чіткими вимогами з боку інформаційного суспільства до цієї професії. Педагог повинен не лише володіти глибокими знаннями зі свого предмета, вміло застосовувати свої професійні навички та донести матеріал до студента, а й викликати зацікавленість студента цим матеріалом, продемонструвати, як від пасивного адресата стати активним учасником педагогічного процесу, саморозвиватися, удосконалюватися, учитися.

Феномен педагогічної компетентності вивчався представниками національної наукової школи з різних перспектив: з перспективи формування професійної компетентності викладача як ефективного засобу забезпечення якісної освіти (Л. Мартинюк); з перспективи співставлення понять компетенції і компетентності й теорії досвіду (М. Головань, С. Скворцова, Я. Цимбалюк); з перспективи розвитку педагогічної компетентності у межах початкової школи (Ю. Колос); з перспективи наукової організації роботи учнів під керівництвом компетентного наставника (О. Онищенко); з перспективи формування та розвитку професійно-педагогічної компетентності викладача у системі вищої освіти (Н. Журавська, І. Зязюн, А. Пономарьов, В. Гайворонська) та ін.

Предметом нашого дослідження є формування і розвиток професійної компетентності педагога в освітньому процесі вищої школи. Ми глибоко переконані, що компетентність формується завдяки безпосередньому впливу викладача, який втілює сучасну модель професіонала, який здатен об'єднати в собі фахові й особистісні якості компетентного педагога. Стрімкий розвиток техногенного суспільства, оновлення змісту професій, виникнення якісно нових спеціальностей вимагає від сучасного студента вироблення якісно нового підходу до навчання. Односторонній процес передачі знань від викладача студентові вже неактуальний, недостатній для останнього. Активізація студента як учасника освітнього процесу передбачає обмін досвідом зі своїм наставником. Для ефективного обміну необхідним є певний багаж знань, які студент повинен мати і використовувати.

Отже, важливими складовими частинами навчання у вищій школі сьогодні є самонавчання, саморозвиток і самоорганізація студента. Важливим стає питання не «Що вчити далі?», а «Як далі вчитися?». Саме цьому сучасний компетентний педагог має вміти навчити, показати шлях до пізнання.

Отже, для кращого розуміння поняття педагогічної компетентності звертаємося до результатів наукових досліджень в Україні.

Компетентність визначають як досвідченість у певній галузі, повновладність у вирішенні проблеми, поінформованість щодо професійних питань, знання й авторитетність людини, а також здатність мобілізувати знання і досвід для раціонального розв'язання професійних задач у межах трудової діяльності [4].

Педагогічну компетентність розуміють як симбіоз теоретичних знань і практичних навичок (компетенцій: соціально-культурних, економічних, інформаційних, ділових, особистісних і т. п.), необхідних для ефективно організації освітнього процесу. Як комплексне поняття, педагогічна компетентність виходить за межі педагогічного професіоналізму. Останній передбачає модель поведінки, конкретні цілі й особистісні характеристики, які формують образ професіонала, готового слідувати визначеним цілям, використовуючи досвід і знання [8, с. 234]. Так само справедливо трактувати професіоналізм як кінцевий результат процесу становлення професіонала, особистості, яка готова доцільно використовувати свої знання і досвід на благо суспільства.

Розкриваючи суть педагогічної компетентності, визначимо її як сукупність професійних і особистісних характеристик, необхідних для гарантії її відповідності педагогічній цілі (навчити, проінформувати, проінструктувати, виховати, почути, проаналізувати й оцінити і т. д.), вмінню педагога досягти її в умовах робочого процесу.

Аналіз наукових праць у цій сфері дозволяє виокремити таку складову частину педагогічної компетентності, як інформаційна професійна компетентність, суть якої полягає у знанні та вмінні використовувати високі технології у навчальному процесі, працювати з різними об'ємами інформації, узагальнювати, виділяти основне й пріоритетне, ефективно оперувати інформаційними ресурсами.

Важливою є продуктивна компетентність, яка передбачає діяльність фахівця, спрямовану на отримання результату, й відповідно, спроможність організувати робочий процес так, щоб швидше отримати цей результат і нести відповідальність за нього.

Окрему позицію слід виділити для предметної компетентності, яку визначаємо як володіння кількома способами викладання у сфері спеціальності, як «сукупність навичок і вмінь, необхідних для стимулювання активності як окремих студентів, так і колективу в цілому; сюди ж відносимо вміння вибрати правильний стиль і тон для спілкування, скеровувати увагу та визначати темп діяльності студентів» [4].

Провідну роль віддаємо комунікативній компетентності, яка передбачає наявність навичок комунікації у викладача, важливих для встановлення контакту та зворотного зв'язку з аудиторією, вміння працювати з кожним для досягнення спільної мети, забезпечення взаєморозуміння та взаємодопомоги.

Соціально-культурна і політична компетентність розкриває здатність професіонала налагоджувати міжлюдські відносини, з повагою ставитися до представників різних культурних і соціальних прошарків населення, в жодному разі не оминаючи власні культурні цінності й соціально-політичні погляди.

Основоположними складниками педагогічної компетентності є й особистісні якості педагога, а саме: натхнення, самопожертва, гнучкість розуму, вміння працювати в колективі, здатність зацікавити слухача, вміння продуктивно творчо працювати, проводити влучний самоаналіз і самооцінку: «Одним із тлумачень поняття «компетентність» є характеристика особистісних якостей людини, володіння компетенцією – певною нормою, досягнення якої свідчить про можливість правильного розв'язання певного завдання, а компетентність тоді визначаємо як оцінку досягнення чи недосагнення цієї норми» [1]. Українські вчені-педагоги стверджують, що питання професійної компетентності педагога є дуже актуальним сьогодні в умовах функціонування інформаційного суспільства, пріоритети якого зумовлені необхідністю освоєння нових знань, у зв'язку з чим компетентність розглядають «у конструктивному та процесуальному аспектах і визначають її як цілісний акт діяльності, який включає постановку мети, відбір способів для її досягнення, планування, виконання і контроль» [2]. А. Маркова вважає, що компетентний педагог має вміти підготувати для суспільства випускника з необхідними психологічними якостями. Останній повинен осмислити перспективність своєї роботи, відчувати задоволення від своєї професії та завжди залишатися вірним їй, бути готовим до безперервного професійного розвитку, проявляти себе як творчу осо-

бистість, займати соціально активну позицію у суспільстві, бути готовим до якісної оцінки своїх знань і виконаної роботи [3]. Ю.О. Шапран характеризує компетентність педагога як вияв психологічного розвитку, креативності, саморозвитку і самореалізації; основними її характеристиками можна вважати універсальність, соціальність, багатофункціональність, інтелектуальність [7]. Основою педагогічної компетентності є правильно вибудована система освіти, організована з урахуванням особистісно-орієнтованого, міждисциплінарного і компетентнісного підходів, що, у свою чергу, дозволяє говорити про такі її функціональні характеристики, як: організація навчально-педагогічного процесу на основі особистих потреб студента, з урахуванням його соціально-психологічних особливостей, можливість освоювати суміжні спеціальності, у такий спосіб збільшуючи потенціал для працевлаштування, спрямованість на розвиток низки необхідних компетенцій майбутнього спеціаліста, які формують модель сучасного конкурентоздатного фахівця. Провідну роль відводимо неперервній освіті, у межах якої фахівець здобуває можливість вдосконалювати навички у своїй професійній царині, а за потреби – і за її межами, з метою бути більш адаптованим до теперішніх реалій динамічного, вимогливого ринку праці, а також підвищити рівень власної професійної компетентності. На думку Н.В. Мукан, основними принципами неперервної професійної освіти педагога є: навчання і тренінги під час виконання службових обов'язків; оновлення знань із предмета, що сприяє якісному розвитку викладача; організація курсів підвищення кваліфікації; доскональне вивчення викладачем історії й основ дисципліни, яку він викладає; осмислення нового контексту освіти, ознайомлення з новими технологіями у навчальному процесі [5, с. 268].

Що ж це означає – бути компетентним педагогом? По-перше, завжди бути в курсі останніх стратегій у викладанні. Варто звернути увагу не лише на мінливу природу знань із предмета, але і на необхідність застосування нових, прогресивних способів їх викладання. По-друге, бути педагогічно відповідальним, що передбачає формування критичного ставлення до освітнього процесу. Таке ставлення визначає власні цілі викладача й студента щодо обраної спеціальності, бажання освоювати нові обрії знань, здатність самостійно критично оцінити результати виконаної роботи, правильно розставити пріоритети щодо методів і способів освоєння знань і їхнього раціонального використання у процесі трудової діяльності.

Саме відповідальність компетентного педагога формує загальне ставлення його учнів до навчального процесу.

Отже, які ж цілі ставить перед собою педагогічна компетентність викладача? По-перше, передавати наукові й практичні знання студенту за допомогою відповідних методів викладання, розвиваючи в останньому незалежність мислення та мотивуючи його для активної участі у навчально-виховному процесі. Далі важливо виокремити три основні інтерактивні процеси для засвоєння знань, що тісно пов'язані з навичками вивчення предмета і посередником в освітньому процесі (викладачем), який керує чи корегує ці процеси [9]. Серед них виділяють візуальний, слуховий і практичний інтерактивний процеси, згідно з якими ми можемо визначити рівень володіння знаннями. Перший рівень свідчить про загальне, поверхневе ознайомлення з основними поняттями предметної галузі. У межах другого рівня студент може пояснити їхню суть. Третій рівень вимагає від студента здатності використати, застосувати й оперувати поняттями своєї предметної галузі. Таким чином, важливим завданням розвитку педагогічної компетентності викладача є спроможність організувати навчальний процес з урахуванням трьох вищезгаданих рівнів оволодіння знаннями з метою формування індивідуального підходу до кожного студента в процесі навчання, розробки адекватних педагогічних інструментів і позитивного ставлення до успіхів і невдач студентів, які варто розглядати й аналізувати, беручи до уваги власні професійні якості.

Надважливу роль у процесі передачі й оволодіння знаннями відіграє комунікативний підхід до організації освітнього процесу. Викладач, втілюючи роль посередника у передачі знань, а також джерела знань і досвіду у процесі навчання, має володіти такими якостями, як: відкритість для діалогу, гнучкість, терпіння, готовність до співпраці, наполегливість, організованість, відповідальність, самокритичність, а головне – вміння спілкуватися з людьми. Останній фактор дуже часто стає провідним фактором у формуванні методів викладання і потенційних результатів викладацько-студентського співробітництва.

Фактор, який визначає педагогічну компетентність, педагогічна етика, виражає здатність викладача передати студентіві знання і прищепити моральні цінності, беручи до уваги культурно-соціальну базу останнього, його релігійні переконання, походження, аспекти сімейного виховання, життєвий досвід, особисті погляди, світогляд тощо.

На нашу думку, незмінною складовою частиною педагогічної компетентності є розвиток студента як особистості і професіонала у своїй галузі. З боку викладача у цій ситуації важливо забезпечити такі умови навчання, у яких засвоєння матеріалу відбувається невимушено, проте завжди вимагає індивідуального підходу і формування незалежного судження студента про нього. Якщо звернутися до професійної складової частини розвитку, тоді визначаємо його як професійне зростання студента, що передбачає вивчення, тлумачення, осмислення, обґрунтування та використання предметного напряму, формування власної думки щодо останнього, раціональне використання знань зі спеціальності у професійній галузі. Набагато складнішим є питання особистісної складової частини поняття «розвиток». Цей складник розкриває людські якості, які допомагають особистості формуватися у процесі освоєння професії, а саме: пізнавати, самовдосконалюватися, стверджуватися у межах професії і за її межами, якщо цього вимагатимуть обставини, працювати над помилками, приймати конструктивні рішення, аналізувати, імпровізувати, вміти чути, слухати і дослухатися, тобто спілкуватися, працювати в колективі й індивідуально і т. д. Таким чином, поняття «розвиток» ми можемо визначити як особистісне та професійне становлення, основою якого є формування відповідного ставлення до знань, що засвоюємо, навичок і вмінь, що розвиваємо і до перспектив обраної професії.

Питання формування педагогічної компетентності викладача у системі університетської освіти вимагає підвищення якості професійної і соціально-педагогічної підготовки кадрів. Це можна пояснити функціональними змінами в секторі вищої професійної педагогічної освіти, котрі викликані необхідністю переглянути організацію педагогічного процесу в цілому. Його центром стає особистість, майбутній спеціаліст, який після закінчення навчання у закладі вищої освіти має володіти переліком необхідних компетентностей. Оволодіти ними можна не лише завдяки навчальному процесу, оскільки багато з них формуються у межах трудової діяльності, тобто в процесі фактичного застосування професії, а також продовжуючи навчання у системі неперервної професійної освіти з метою підвищення кваліфікації або перекваліфікації. Роль педагога у підготовці кваліфікованих кадрів є ключовою. Маючи життєво активну і толерантну позицію, адаптуючи роль вмілого керівника і радника, сучасний педагог повинен виявляти максимум творчого потен-

ціалу й особистого професійного досвіду в організації педагогічного процесу, надаючи студентів реальну можливість працювати над власними помилками, критично аналізувати інформацію, приймати незалежні рішення, ділитися досвідом і знаннями зі спеціальності [6].

Висновки. Таким чином, педагогічну компетентність визначаємо як процес і результат неперервного розвитку, учіння та самовдосконалення у професійному й особистісному сенсі, що виражається в освоєнні низки компетентностей, які вимагають активної соціальної позиції у суспільстві, поглиблені знання зі спеціальності чи кількох спеціальностей, бажання і готовність розвиватися та здатність співвідносити визначену педагогічну ціль зі спроможністю досягнути її у межах педагогічного процесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Головань М.С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. Вища освіта України. 2008. № 3. С. 23–30.
2. Колос Ю. Зміст професійної компетентності вихователя у педагогічній спадщині А.С. Макаренка. Витоки педагогічної майстерності. 2013. № 12. С. 123–129.
3. Маркова А. Відкритий урок: розробки, технології, досвід. URL: osvita.ua/publishing/about/2644.
4. Мартинюк Л.А. Формування професійної компетентності викладача як ефективний засіб забезпечення якості освіти. URL: <https://www.google.com>.
5. Мукан Н.В. Неперервна педагогічна освіта вчителів загальноосвітніх шкіл: професійне становлення та розвиток (на матеріалах Великої Британії, США): монографія. Львів, Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. 284 с.
6. Пономарьов О.С., Гайворонська В.В. Особливості формування педагогічної компетентності майбутніх викладачів машинобудівних факультетів технічного університету. URL: <https://www.google.com>.
7. Шапран Ю.О. Форум педагогічних ідей «Урок». URL: osvita.ua/publishing/urok/.
8. Merriam-Webster's Collegiate Dictionary. 10th Edition. P. 234.
9. Pedagogical Competence. URL: <http://wordpress.oise.utoronto.ca/otso/2011/08/09/ethics-of-teaching-pedagogical-competence>.